

Magyarország fossilis madárfaunájának gyarapodása.

Három képpel.

Irta: DR. LAMBRECHT KÁLMÁN.

A M. Kir. Földtani Intézet és a Magyarhoni Földtani Társulat Barlangkutató Szakosztálya megszakitás nélkül folytatja a hazai barlangok felkutatását és tanulmányozását. Az elmúlt — 1913 — év folyamán madár-csontmaradványok kerültek elő a *Balla-* és *Peskő-barlangok* folytatólagos ásatásai során, továbbá a *bajóti Öregkő-barlangból*, a pozsonymegyei *Pálffy-barlangból* és a *pilisszántói kőfülkéből*. Ez utóbbi kivételével, a melyben DR. KADIČ OTTOKÁR ásatott, mind a négy lelőhely madár-csontanyagát DR. HILLEBRAND JENŐ adta nekem át meghatározásra.

A gyűjtött anyagot a M. Kir. Ornithologiai Központ újabb keletű madár-osteologiai gyűjteménye alapján határoztam meg. Intézetünk már évek óta gondosan megőrizte a hazai, fővárosi és vidéki preparátoroktól megszerzett, a madarak kitömésénél egyébként fölösleges csontokat, ú. m. a mellsontot és a mellső függesztőkészüléket: a villacsontot (furcula), lapoczkacsontokat (scapula) és hollóorrcsontokat (coracoid). Ujabban azonban arra törekszünk, hogy teljes csontvázgyűjteményünk legyen, mert egyrészt recens osteologiai vizsgálatoknál éppen a felsorolt csontokra van legkevésbé szükség, minthogy a madár-osteologia bűvárai, különösen FÜRBERGER, ezeket úgyszólván teljesen feldolgozták, másrészt palaeontologiai vizsgálatoknál inkább a többi csontra van szükség. Ezért a vadászoktól, megfigyelőinktől és preparátoroktól elejtett és beküldött madarakat teljes egészükben főzzük ki és preparáljuk csontvázzá. A recens osteologiai vizsgálatokhoz nélkülözhetetlen külföldi fajokat a Budapest székesfővárosi állat- és növénykert igazgatóságának szíveségéből kapjuk meg, ha betegség vagy katasztrófa következtében elhullanak és egyébként az Állatkertben nem hasznosíthatók.

Die Vermehrung der fossilen Vogelfauna in Ungarn.

Mit 3 Abbildungen.

VON DR. KOLOMAN LAMBRECHT.

Die Königlich Ungarische Geologische Reichsanstalt und die Fachsektion für Höhlenkunde der Ungarischen Geologischen Gesellschaft setzt die Forschung unserer Höhlen ohne Unterbrechung fort. Im Laufe des vergangenen — 1913 — Jahres wurden Vogelknochenreste während der fortgesetzten Ausgrabung in den *Balla-* und *Peskő-Höhlen*, in der Höhle bei *Bajót* (Kom. Esztergom) und in der *Pálffy-Höhle* (Komitat Pozsony), schliesslich in der Felsnische bei *Pilisszántó* (Komitat Pest-Pilis-Solt-Kiskún) gefunden. Mit Ausnahme der letztgenannten — in welcher DR. OTTOKAR KADIČ die Grabungen leitete — übergab mir das Material der anderen vier Höhlen DR. EUGEN HILLEBRAND zur Bestimmung.

Das fossile Materiale bestimmte ich auf Grund der Vogelknochen-Sammlung der Königl. Ung. Ornithologischen Centrale. Unser Institut sammelte und konservierte schon seit vielen Jahren diejenigen Vogelknochen, welche bei dem Ausstopfen der Vögel unnötig sind und von Budapest oder in der Provinz lebenden Präparatoren eingeschickt wurden. Diese Knochen sind das Sternum, die Furcula, die Coracoidae und die Scapulae. Neuerdings bestreben wir uns aber eine vollständige Skelettsammlung zu sammeln, weil bei der Untersuchung des rezenten Materiales, also bei rezenten osteologischen Studien die eben genannten Knochen schon ziemlich eingehend studiert sind, besonders durch PROF. FÜRBERGER. Aber auch bei paläontologischen Studien und beim Bestimmen fossilen Materiales sind hauptsächlich die Extremitäten, aber auch alle andere Knochen wichtig. Deshalb sammeln wir die von unseren Beobachtern, von den Jägern und Präparatoren eingesandten Vögel zu osteologischen Zwecken und präparieren ihr ganzes Skelet aus. Die zu rezenten osteologischen Forschungen notwendigen ausländischen Arten erhalten wir infolge der Güte der Direktion des Budapester Tiergartens aus dem zoologischen Garten, wo uns die infolge Krankheiten oder sonst eingegangenen Vögel überlassen werden.

Osteologiai gyűjteményünk rendezését illetőleg Intézetünk a *széttagolt* rendszer híve, a mely a madár csontvázat nem felállítva, hanem csontok szerint különválasztva sorolja gyűjteménybe. Így külön-külön gyűjtjük az összes csontokat: humerus, ulna, radius, femur, tibia, tarsometatarsus, külön a metacarpust, sternumot, coracoidot és furculát. A többi csontok: a koponya, csigolyák, bordák, a medence, karmok, ujjak, karmok stb. egy-egy dobozba gyűjtetnek. Csakis ilyen beosztás mellett hasonlíthatók az azonos részek pontosan össze és használhatók úgy recens, mint palaeontologiai vizsgálatoknál. Felállított csontvázat csak oly fajokból készítünk, a melyből csontgyűjteményünkben több példány van.

Mint hogy Intézetünk teljes madárostologiai gyűjteménye még csak másfél éves multra tekinthet vissza, több ízben kellett igénybe vennem ČAPEK WACLAV oslawani kiváló madárostológus szívességét, a ki a tőle kölcsönkért recens anyagot mindenkor lekötelező szívességgel bocsátotta rendelkezésemre.

Hazai fossilis madárfaunánk új lelőhelyeinek meghatározott anyaga a következő:

Bajóti öregkőbarlang.

Az esztergommegyei Bajóti öregkőbarlang feketés alluviuma alatt a diluvium két rétegben települ: a felső, $\frac{1}{2}$ méter vastag világossárga diluviális agyag; az alsó sötétebb sárga réteg, plasztikus agyagra települt.

DR. HILLEBRAND JENŐ próbaásatása két rétegből hozott napvilágra madárcsontokat. A barlang felső rétege az 1'20 m vastag alluvium, ennek fajokban gazdag madárfaunáját azonban e helyen nem közlöm. A diluvium felső rétege, azaz $\frac{1}{2}$ m mélységig lett feltárva a próbaásatáson és a gyűjtött kicsiny anyag 8 fajt tartalmazott. E fajok a következők:

Tetrao tetrix L. 1 ép jobboldali coracoid: 47 mm; csüd és femur-töredék.

Betreffend des Systems unserer osteologischen Sammlung stellen wir unsere Knochen-sammlung *zerlegt* auf, d. h. nicht in aufgestellten Skeleten, sondern nach Knochen separat geordnet. So sammeln wir separat folgende Knochen: Humerus, Ulna, Radius, Femur, Tibia, Tarsometatarsus, Metacarpus, Sternum, Coracoid, Furcula. Die übrigen Knochen, das Cranium, die Wirbeln, die Rippen, das Pelvis, die Patella, Phalangen und Krallen etc. werden in kleinen Schachteln eingereiht. Nur bei solcher Ordnung des Materiales ist es möglich die einzelnen Knochen pünktlich zu vergleichen; nur eine zerlegte Sammlung kann man sowohl bei rezenten, als auch bei paläontologischen Forschungen brauchen. Aufgestellte Skelete verfertigen wir nur aus denjenigen Arten, welche in unserer zerlegten Sammlung schon in einigen Exemplaren vorhanden sind.

Da die vollständige osteologische Sammlung unseres Institutes nur $1\frac{1}{2}$ Jahr alt ist, musste ich die Güte des berühmten oslawaner Osteologen, Herrn WACLAW ČAPEK abermals in Anspruch nehmen. Ich bin Herrn ČAPEK für seine verbindende Gefälligkeit innigst verpflichtet.

Das bestimmte fossile Vogelmaterial unserer neuen Fundorten folgt unten.

Die Höhle bei Bajót.

Unter dem schwärzlichen Alluvium, der im Komitat Esztergom liegenden *Bajóter* Höhle schichtet sich die pleistozäne Ablagerung in zwei Schichten: Die obere, $\frac{1}{2}$ Meter dicke Schichte besteht aus lichtem gelben diluvialen Ton. Die untere, dunklere gelbe Schichte liegt auf einem plastischen Tonboden.

Die Probegrabung des DR. EUGEN HILLEBRAND brachte aus zwei Schichten Vogelknochen. Die oberste Schichte der Höhle ist die 1'20 Meter dicke Alluviale Decke, deren artenreiche Fauna ich aber, weil sie ja neolithisch ist, hier nicht aufführe. Während der Probegrabung wurde aus dem Diluvium die obere, 0'50 Meter dicke Schichte ausgegraben, aus deren kleinem Materiale 8 Arten hervorkamen, u. zw.:

Tetrao tetrix L. 1 vollständiges rechtes Coracoid: 47 mm; Tarsometatarsus und Femur-Fragmente.

Lagopus lagopus L. 19 egyéntől származó furcula, scapula, humerus, ulna, radius, metacarpus, femur, tibia; egy ép ulna: 60 mm; egy ép humerus: 63 mm.

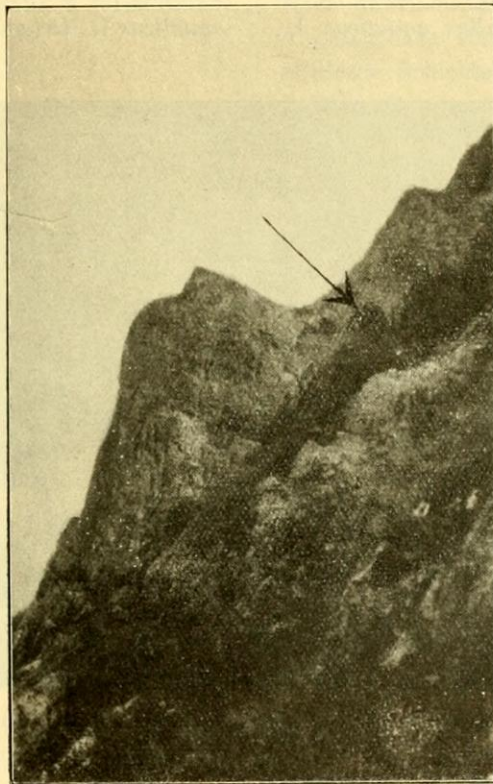
Lagopus mutus MONT. Ép ulna: 55 mm, metacarpus, csüdök, coracoid és furcula.

Perdix perdix L. Egy ép baloldali metacarpus, 24.5 mm.

Lagopus lagopus L. Von 19 Exemplaren stammende Furculae, Scapulae, Humeri, Ulnen, Radii, Metacarpi, Femora und Tibien; eine Ulna: 60 mm und ein Humerus: 63 mm ist unverletzt.

Lagopus mutus MONT. Vollständige Ulna: 55 mm; Metacarpi, Tarsometatarsen, Coracoid und Furcula.

Perdix perdix L. Ein ganzer linker Metacarpus: 24.5 mm.

1. kép. A bajóti öregkőbarlang.

Abb. 1. Die Höhle bei Bajót.

Pica pica (L.) Baloldali humerus proximalis töredéke.

Nucifraga caryocatactes (L.). Egy ép jobb oldali femur (juvenalis): 36.5 mm és egy jobb oldali tibia distalis töredéke.

Pyrhacorax pyrrhacorax L. Egy ép jobb oldali metacarpus: 30 mm és egy ép baloldali coracoid: 31 mm.

Turdus pilaris L. Ép jobb oldali humerus: 28.5 mm.

Pica pica (L.) Proximaler End eines linken Humerus.

Nucifraga caryocatactes (L.). Ein ganzer rechter Femur (juvenal): 36.5 mm und ein distales Ende der rechten Tibia.

Pyrhacorax pyrrhacorax L. Ein ganzer rechter Metacarpus: 30 mm und ein ganzes linkes Coracoid: 31 mm.

Turdus pilaris L. Ein rechter Humerus: 28.5 mm.

A pozsonymegyei Pálffy-barlang.

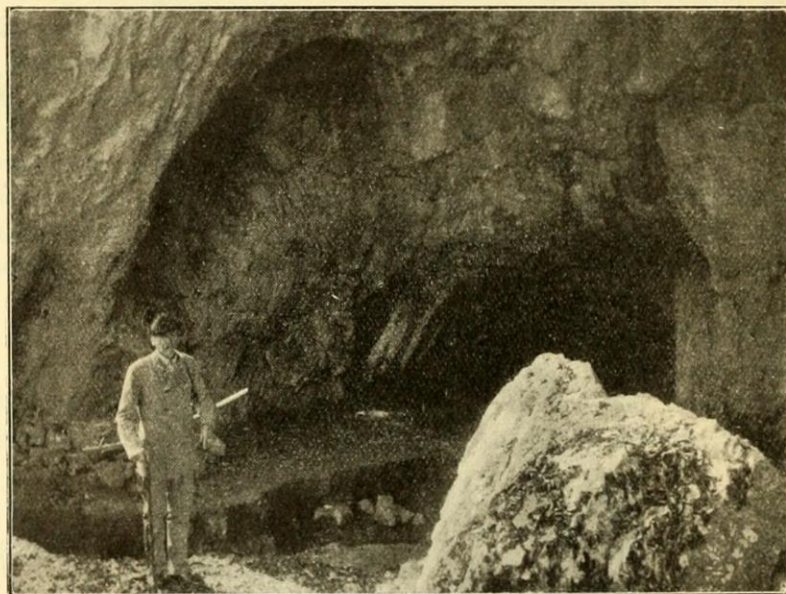
E barlang a pozsonymegyei Detrekőszentmiklós mellett, a Nedves-völgy fölött, 23 m magasságban fekszik (2. kép).

Pleistocaen faunáját DR. ÉHİK GYULA dolgozta fel¹, madáryanagát ČAPEK WACLAV meghatározásai alapján. E madárfauna ČAPEK meghatározásai szerint 37 fajból áll, közülük 11 a magyar fossilis ornisra új, ezek: *Dafila acuta* (L.), *Oedemia nigra* (L.), *Fuligula fuligula* (L.), *Limosa limosa* (L.), *Totanus fuscus* (L.), *Larus canus* L., *Rallus aquaticus* L.,

Die Pálffy-Höhle.

Diese Höhle liegt neben dem Dorfe Detrekőszentmiklós (Komitat Pozsony), 23 Meter hoch über dem „Nedves“-Tale (Abb. 2).

Ihre pleistozäne Fauna wurde von DR. JULIUS ÉHİK bearbeitet,¹ die Vogelfauna bestimmte WACLAV ČAPEK. Die letztere besteht nach ČAPEK aus 37 Arten, darunter sind in der ungarischen fossilen Vogelfauna 11 Arten neu, u. zw.: *Dafila acuta* (L.), *Oedemia nigra* (L.), *Fuligula fuligula* (L.), *Limosa limosa* (L.), *Totanus fuscus* (L.), *Larus canus* L., *Rallus aquaticus* L., *Ortygometra porzana* (L.), *Falco*

2. kép. A Pálffy-barlang bejárata.

Abb. 2. Öffnung der Pálffy-Höhle.

Ortygometra porzana (L.), *Falco gyrfalco* L., *Syrnium uralense* (PALL.) és *Alauda arvensis* L.

DR. ÉHİK GYULA ugyan új hazai fajként közli a *Falco aesalon* TUNST-t is, ez azonban synonymája a *Falco merillus* GERINI-nek, a melyet Ó-Ruzsin jégkorszaki üledékéből már meghatározott NEHRING.²

A 11 új faj behatóbb jellemzése e dolgozat végén foglal helyet. E helyen az újabb ásítás eredményét kívánom vázolni.

DR. HILLEBRAND JENŐ f. é. október elején 8 zsáknyi, a Pálffy-barlangból ásott csontot adott

¹ Barlangkutatás I. k. 2. füz. 57—68.

² LAMBRECHT K.: Magyarország fossilis madarai. Aquila XIX. 298.

gyrfalco L., *Syrnium uralense* (PALL.) und *Alauda arvensis* L.

DR. JULIUS ÉHİK teilt auch *Falco aesalon* TUNST. als neue ungarische fossile Art mit, diese ist aber nur synonym des *Falco merillus* GERINI, welche aus dem glazialen Sediment der Ó-Ruzsiner Höhle schon durch NEHRING² bestimmt ist.

Die neuen Arten werden eingehender späterhin behandelt. An dieser Stelle muss ich nur die Resultate der neuen Ausgrabungen schildern.

DR. EUGEN HILLEBRAND übergab mir Anfangs Oktober l. J. in 8 Säcken Knochen, wovon

¹ Barlangkutatás Tom. I, Heft 2, 57—68.

² K. LAMBRECHT: Die fossilen Vögel Ungarns. Aquila XIX. 298.

át e sorok irójának, a melyekből mintegy egy zsákra rúgott a madárcsontok anyaga. Ennek részletes feldolgozására ez idő szerint nem volt elegendő időm, ezért a Lagopusok, Tetraok óriási tömegétől eltekintve, figyelmet a ritkább fajokra fordítottam.

A Pálffy-barlangban az alluviumot feketés és szürke tuffás anyag képviseli. Alatta a diluvium három rétegben van képviselve: a felső világossárga, a középső barnászvörös, az alsó szürkésbarna pleistocaenkorú agyag. Alább bemutatandó madáryanagunk a felső és középső rétegből került ki.

Eleddig a következő fajokat határoztam meg:

Anser fabalis LATH. A barnászvörös diluviumból egy teljesen ép baloldali coracoid 57, ill. 64 mm.

Anas boschas L. Ugyanonnán egy ép jobboldali csüd: 44 mm, 2 ép coracoid: 44—50 mm és 2 ép bal csüd: 42·5—44 mm.

Anas strepera L. A felső diluviumból ép jobb csüd 38 mm.

Mergus merganser L. Ugyanonnán ép bal juvenális csüd: 38·5 mm, a vörösesbarna diluviumból 3 adult és 3 juvenális csüd (4 jobb, 2 baloldali): 40—45 mm, a felső sárga diluviumból 2 bal, 1 jobb (ez ép) juv. csüd: 45·5 mm.

? *Mergus albellus* L. 1 jobb, 1 bal csüd a barnás diluviumból cfr. *Mergus albellus* L. Méret: 33 mm.

Cerchneis tinnunculus (L.). A felső és középső rétegből 10 csüdtöredék (8 jobb, 2 baloldali).

Circus cyaneus (L.). A felső sárga diluviumból jobboldali csüd distális vége.

Falco merillus GERINI. A barnászvörös diluviumból 2 csüd (1 jobb, 1 baloldali) proximális töredéke.

A barnászvörös diluvium egyik baloldali csüdjét cfr. *Falco subbuteo* L.

A fajdfélék közül *Tetrao urogallus* L., *Tetrao tetrix* L., *Lagopus lagopus* L. és *Lagopus mutus* MONT. igen nagy tömegben fordulnak elő. Uralkodó fajok a *Lagopus lagopus* és *mutus*, számuk megközelítőleg ezerre tehető.

Crex crex L. Egy teljesen ép jobboldali humerus a felső sárga diluviumból: 44 mm.

Vanellus vanellus (L.). Ugyanonnán 2 csüd proximális töredéke.

das Vogelknochen-Material einen Sack ausmache. Da zur Bearbeitung derselben mir nur kurze Zeit zur Verfügung stand, richtete ich meine Aufmerksamkeit, abgesehen von der enormen Menge der Lagopus- und Tetrao-Reste, hauptsächlich auf die interessanteren Arten.

In der Pálffy-Höhle besteht das Alluvium aus schwarzer und tuffartiger grauer Schichte. Die diluviale Ablagerungen bestehen aus 3 Schichten: die obere ist lichtgelber, die mittlere braunlich-roter, die untere graulich-roter diluvialer Ton. Unsere untenfolgenden Vogelknochen stammen aus der oberen und mittleren Schichte.

Bisher bestimmte ich folgende Arten:

Anser fabalis LATH. Aus dem braunlich-roten diluvium ein ganzes linkes Coracoid: 57 resp. 64 mm.

Anas boschas L. Aus derselben Schichte 1 ganzer, rechter Tarsometatarsus: 44 mm; 2 ganze Coracoide: 44—50 mm und 2 ganze linke Tarsometatarsi: 42·5—44 mm.

Anas strepera L. Aus der oberen Schichte 1 ganzer rechter Tarsometatarsus: 38 mm.

Mergus merganser L. Aus derselben Schichte 1 ganzer linker juvenaler Tarsometatarsus: 38·5 mm; aus der mittleren 3 adulte und 3 juvenale Tarsometatarsi (4 rechte, 2 linke): 40—45 mm; aus der oberen 2 linke, 1 ganzer rechter juvenaler Tarsometatarsus: 45·5 mm.

? *Mergus albellus* L. 1 rechter, 1 linker Tarsometatarsus aus der mittleren Schichte cfr. *Mergus albellus* L. Länge: 33 mm.

Cerchneis tinnunculus (L.). Aus beiden Schichten 10 Tarsometatarsi-Fragmente (8 rechte, 2 linke).

Circus cyaneus (L.). Aus der oberen Schichte distaler End des rechten Tarsometatarsus.

Falco merillus GERINI. Aus der mittleren Schichte 2 proximale Enden zweier Tarsometatarsi (1 rechtes, 1 linkes).

Ein Tarsometatarsus aus derselben Schichte cfr. *Falco subbuteo* L.

Von den *Tetraoniden* sind *Tetrao urogallus* L., *Tetrao tetrix* L., *Lagopus lagopus* L. und *Lagopus mutus* MONT. vorhanden. Die Zahl der beiden *Lagopus*-Arten erreicht bei häufig 1000.

Crex crex L. 1 ganzer rechter Humerus aus der oberen Schichte: 42 mm.

Vanellus vanellus (L.). Aus derselben Schichte 2 proximale Fragmente von Tarsen.

Tringa. A felső sárga diluvium egyik teljesen ép baloldali humerusa: 31 mm kétségtelenül *Tringa*, faj szerint legvalószínűbb, hogy *alpina* L.

Scolopax rusticola L. A barnásvörös diluviumból egy bal csüd: 39 mm.

Asio accipitrinus (PALL.) Ugyanazon diluviumban egy bal csüdtöredék, a felső sárgában 2 bal, 2 jobb (egyik töredékes) csüd: 42·5—45·7 mm.

Nyctea ulula (L.) Ugyanezen rétegekben 3 bal csüd: 24 mm.

Colaeus monedula (L.). A felső sárga rétegben 1 bal csüdtöredék.

Corvus corax L. Ugyanott 1 jobb csüdtöredék.

Nucifraga caryocatactes (L.). A barnásvörös diluviumban 1 bal humerus, 1 bal coracoid, ugyanitt és a felső sárgában 2—2 csüd.

Pyrhacorax pyrrhacorax L. A barnásvörös rétegben 2 jobb csüd.

Turdus pilaris L. Ugyanott egy jobb csüd és 1 jobb metacarpus: 21 mm.

Turdus viscivorus L. Ugyanonnan 1 bal humerus: 32 mm, a felső sárga rétegből egy bal csüdtöredék.

A pilisszántói kőfülke.

A pilisszántói Pilis hegy Orosdy kőfülkéjében (3. kép) 1—1½ m vastag alluviális takaró alatt fekszik a diluvium sárga agyaga.

DR. KADIČ OTTOKAR próbaátadásának ebből az agyagból kikerült madárcsontanyagában a következő fajokat sikerült meghatároznom.

Colymbus auritus (L.). Egy jobboldali csüd distális fele.³

Tetrao tetrix L. Három példánytól származó csüdök.

Lagopus lagopus L. 23 egyén csontmaradványai.

Lagopus mutus MONT. 18 egyén csontmaradványai.

Crex crex (L.). Ép jobboldali humerus: 43·5 mm.

³ E csüd vizsgálata a *Colymbusok* és általában a *búvár-félék* hátsó végtagjának beható morphologiai tanulmányozására készített, különösen a tibiát és a patellát illetőleg. Vizsgálataim még két *Gavia*-fajt nélkülöznek, ezért kellett eredményeim publikálását ez évben elhalasztanom.

Tringa. Ein ganzer linker Humerus aus der oberen Schichte ist entschieden *Tringa*; ihrer Länge nach: 31 mm, wahrscheinlich *T. alpina* L.

Scolopax rusticola L. Aus der mittleren Schichte ein linker Tarsometatarsus: 39 mm.

Asio accipitrinus (PALL.). Von ebendort ein linkes Tarsusfragment, aus der oberen 2 linke, 2 rechte (ein fragmentarischer) Tarsi: 42·5—45·7 mm.

Nyctea ulula (L.). Aus beiden Schichten drei 24 mm lange Tarsi.

Colaeus monedula (L.). Aus der oberen 1 linker Tarsusfragment.

Corvus corax L. Ebendort 1 rechter, fragmentarischer Tarsus.

Nucifraga caryocatactes (L.). Aus der mittleren Schichte 1 linker Humerus und Coracoid, aus derselben und aus der oberen 2—2 Tarsi.

Pyrhacorax pyrrhacorax L. Aus der mittleren 2 rechte Tarsi.

Turdus pilaris L. Ebendort ein rechter Tarsometatarsus und 1 rechter Metacarpus: 21 mm.

Turdus viscivorus L. Ebendort 1 linker Humerus: 32 mm; in der oberen Schichte 1 linker Tarsusfragment.

Die Felsnische bei Pilisszántó.

In der „Orosdy-Felsnische“ des Pilis-Berges bei Pilisszántó (Abb. 3) liegt der gelbe diluviale Ton unter einer 1—1½ Meter dicken alluvialen Decke. In der Felsnische wurden die Probestrabungen von DR. OTTOKAR KADIČ geleitet; das Material enthielt folgende Vogelknochen:

Colymbus auritus (L.) Ein distales Ende des rechten Tarsometatarsus.³

Tetrao tetrix L. Tarsi von 3 Individuen.

Lagopus lagopus L. Knochenreste von 23 Individuen.

Lagopus mutus MONT. Knochenreste von 18 Individuen.

Crex crex (L.). Rechter ganzer Humerus: 43·5 mm.

³ Die Untersuchungen desselben Knochen hat mich zum eingehenderen morphologischen Studium der hinteren Extremität aller *Colymbus*- und anderen *Taucher*-Arten gezwungen, hauptsächlich über die Tibia und Patella. Da mein Vergleichsmaterial aber noch zwei *Gavia*-Arten entbehrt, war ich gezwungen die Publikation meiner Resultate auf den folgenden Band unserer Zeitschrift zu verschieben.

Colaeus monedula (L.). Egy ép jobb humerus: 45·5 mm és egy ép jobb csüd: 46·5 mm.

Corvus corax L. Egy ép jobb csüd distális fele.

Nucifraga caryocatactes (L.). Ép jobb metacarpus: 25 mm.

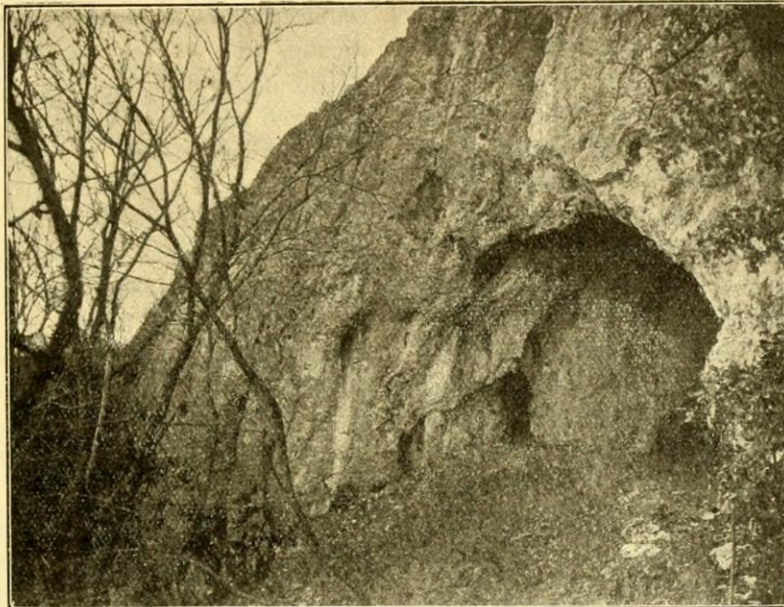
Pyrhocorax pyrrhocorax L. Ép bal metacarpus: 33 mm.

Colaeus monedula (L.). Rechter ganzer Humerus: 45·5 mm und Tarsus: 46·5 mm.

Corvus corax L. Ein distales Ende eines rechten Tarsus.

Nucifraga caryocatactes (L.). Ganzer rechter Metacarpus: 25 mm.

Pyrhocorax pyrrhocorax L. Ganzer linker Metacarpus: 33 mm.

3. kép. A pilisszántói Orosdy-kőfülke.
Abb. 3. Die Orosdy-Felsnische bei Pilisszántó.

A Balla- és Peskő-barlangok legújabb ásásai új madárfajt nem hoztak napvilágra, leírásuktól ezért e helyen el is tekintek.

Az új fajok jellemzése.

A fent közölt három barlangból tehát 5 új faj került ki u. m.: *Colymbus auritus* (L.), *Anser fabalis* LATH., *Anas strepera* L., *Mergus albellus* L.? és *Tringa (alpina* L.?).

ČAPEK WAACLAV-nak DR. ÉHIK által közölt meghatározásai 11 új fajt állapítottak meg u. m.: *Dafila acuta* (L.), *Oedemia nigra* L., *Fuligula fuligula* (L.), *Limosa limosa* (L.), *Totanus fuscus* (L.), *Larus canus* L., *Rallus aquaticus* L., *Ortygometra porzana* (L.), *Falco gyr-*

Die neueren Grabungen in beiden angeführten Höhlen des Bükk-Gebirges (in der Balla- und Peskő-Höhle) enthielten keine neue Art, deshalb beschreibe ich ihr Material hier nicht.

Charakterisierung der neuen Arten.

Aus den oben angeführten 3 Höhlen sind 5 neue, bisher in unserer fossilen Fauna unbekanntes Vogelarten bekannt geworden, u. zw. *Colymbus auritus* (L.), *Anser fabalis* LATH., *Anas strepera* L., *Mergus albellus* L.? und *Tringa (alpina* L.?).

Die von WAACLAV ČAPEK aus der Pálffy-Höhle bestimmten 11 neue Arten sind folgende: *Dafila acuta* (L.), *Oedemia nigra* L., *Fuligula fuligula* (L.), *Limosa limosa* (L.), *Totanus fuscus* (L.), *Larus canus* L., *Rallus aquaticus* L., *Ortygometra porzana* (L.), *Falco gyr-*

falco L., *Syrnium uralense* (PALL.) és *Alauda arvensis* L.

E 16 új faj eddigi fossilis lelőhelyei és faunisztikai jellemzése a következő:

Colymbus auritus (L.) Új fossilis faunánk egyik legérdekesebb tagja a *füles vöcsök*, a melyet a pilisszántói kőfülke diluviális rétegének próbaásatási anyagában sikerült megtalálnom. Nemcsak azért fontos a *füles vöcsök* előfordulása a diluvium idején, mert tökéletesen elüt eddig ismert pleistocaen madárfaunánktól, de azért is, mert egyike a legritkább diluviális fajoknak. MILNE-EDWARDS ALPHONSE allier-i miocaen-korú vöcsökmaradványokat írt le 1868-ban *Colymboïdes minutus* néven.⁴ Az ő adatán kívül még két helyről ismerünk fossilis — de már pleistocaen kori — vöcsökmaradványokat, egyik a morvaországi *Čertova díra* barlang, a melyből ČAPEK vörösnyakú vöcsköt (*Colymbus griseigena* BODD.) ír le,⁵ másik a norfolki Mundesley pleistocaenje, ahonnan NEWTON E. T. északi búvárt (*Gavia septentrionalis* L.) ír le.⁶

A *füles vöcsök* különben tipikus északi madár, a mely Svéd-Norvégország, Island és Jütland vidékéről csak októbertől márcziusig tartó vonulásakor kerül délibb vidékekre, hozzánk igen ritkán. A pilisszántói kőfülkébe valamely ragadozó hordhatta be folyamvidékről vagy vízpartról.

Anser fabalis (LATH.). A *vetési lúd* faj szerint kétségtelenül eddig csak Anglia pleistocaenjéből volt megállapítva (Kent's Hole és Brixham).⁷ ČAPEK Predmostról említ Ansert, de hogy *segetum* (azaz *fabalis*)-e kétségtelenül, az a lelet csonkasága következtében eldöntetlen.⁸ Szintén tipikus északi költőmadár, a mely a többi ludakkal együtt jellemző állata a tundráknak.⁹

Anas strepera L. A pleistocaen-kori *Anatidák* közül sok ismeretes már, a *kendermagos réce*

falco L., *Syrnium uralense* (PALL.) und *Alauda arvensis* L.

Die Charakterisierung dieser 16 neuen Arten, samt ihren bisherigen fossilen Fundorten lautet wie folgt:

Colymbus auritus (L.). Das interessanteste Glied unserer neuen fossilen Vogelfauna ist der *Ohrensteissfuss*, welchen ich in der diluvialen Schichte der Felsnische bei Pilisszántó gefunden habe. Nicht nur deshalb ist der *Ohrensteissfuss* in unserer diluvialen Ornithologie wichtig, weil er von der bisher bekannten gleichzeitigen Fauna gänzlich abweicht, sondern weil auch die *Colymbus*-Arten im Diluvium nur sehr selten vorkommen. ALPHONSE MILNE-EDWARDS beschreibt aus dem Miozän bei Allier im Jahre 1868 eine Taucher-Art unter dem Namen *Colymboïdes minutus*.⁴ Ausser seiner Angabe kennen wir nur von 2 anderen Orten fossile — diluviale — Taucher-Arten: aus der mährischen *Čertova díra*-Höhle von ČAPEK (*Colymbus griseigena* BODD.)⁵ und aus dem Pleistozän von Mundesley (Norfolk) von E. T. NEWTON (*Gavia septentrionalis* L.) beschrieben.⁶

Der *Ohrensteissfuss* ist übrigens ein typischer Vogel des Nordens; kommt von Schweden, Norwegen, Island und Jütland nur während seines Herbstzuges, vom Oktober bis März, nach südwärts gelegenen Gegenden, zu uns nach Ungarn äusserst selten. In die Felsnische wurde er wahrscheinlich von einem Stromgebiet eingeschleppt.

Anser fabalis LATH. Die *Saatgans* wurde aus dem Diluvium entschieden bisher nur aus England (Kent's Hole und Brixham)⁷ bestimmt. ČAPEK bestimmte aus Predmost *Anser*, ob es aber *segetum* (d. h. *fabalis*) ist, bleibt in Folge der Verletzung des Knochens fraglich.⁸ Die *Saatgans* ist auch ein typischer nördlicher Brutvogel, sie ist auch mit den übrigen Gänsearten eine der charakteristischsten Vögel der Tundren.⁹

Anas strepera L. *Anatidae* sind aus dem Diluvium schon mehrere bekannt, *strepera*

⁴ Recherches sur la ois. foss. de la France. I. 297, II. 569.

⁵ ČAPEK. Verh. des V. Internat. Orn. Kongr. 941.

⁶ LYDEKKER. Catalogue of the Fossil Birds. 192.

⁷ U. o. 104.

⁸ ČAPEK, l. c., 938.

⁹ NEHRING, Über Tundren und Steppen, 21.

⁴ Recherches sur la ois. foss. de la France. I. 297, II. 569.

⁵ ČAPEK Verh. d. V. Internat. Orn. Kongr. 941.

⁶ LYDEKKER Catalogue of the Fossil Birds. 192.

⁷ Idem. 104.

⁸ ČAPEK, l. c. 938.

⁹ NEHRING, Über Tundren und Steppen. 21.

azonban elsőül a Pálffy-barlang diluviumából került elő. A *vetési láddal* együtt északi és tundralakó.

Dafila acuta (L.). ČAPEK mutatta ki a Pálffy-barlangból 1-1 csüd, coracoid és 2 nyakcsigolya alapján.¹⁰ Faj szerint ez is először lett kimutatva a pleistocaen-korból.

? *Mergus albellus* L. A Pálffy-barlangon kívül, ahonnan kérdésemre kimutattam, Európa pleistocaenjében a *Čertova díra*-ból ismeretes.¹¹ Észak lakója.

Oedemia nigra (L.). ČAPEK szerint az északon lakó *fekete réce* a magyarországi Pálffy-barlangon kívül a morva *Certova díra*-ból ismeretes a pleistocaen-korból.¹²

Fuligula fuligula (L.). Első pleistocaen-kori előfordulási helye ČAPEK meghatározása szerint a hazai Pálffy-barlang.¹³

Falco gyrfalco L. (= *rusticolus* RCHW.) Magyarországon egyáltalában nem fordul elő; hazája Európa legészakibb vidéke. ČAPEK a diluviumban három helyről állapította meg: nálunk a Pálffy-, Morvaországban a *Sípka*- és *Čertova díra*-barlangokból.¹⁴

Rallus aquaticus L. A meglehetősen kozmopolita elterjedésű guvat hazai Pálffy-barlangi pleistocaen előfordulásán kívül ismeretes a morvaországi *Balcarova skála* és *Čertova díra*-barlangokból;¹⁵ Franciaország miocaenjéből is számos kétes *Rallus*-faj ismeretes.¹⁶

Ortygometra porzana (L.). ČAPEK szerint Pálffy-barlang és *Čertova díra*.¹⁵

Tringa alpina L. Igen fontos tagja fossilis ornisunknak az általam a Pálffy-barlangban megtalált *havasi partfutó*. Nyári hazája a sarkkör vidéke. A morva *Čertova díra*-ból ČAPEK említ *Tringá*-t, a mely faj szerint azonban már nem volt meghatározható.¹⁷

Totanus fuscus (L.). Totanusok már a miocaenből ismeretesek (*T. lartetianus* etc. MILNE-EDWARDS: *Recherches Ois. Fr. Tom. I., p. 402.*) A

wurde aber zuerst in unserer Pálffy-Höhle gefunden. Mit der *Saatgans* ist auch diese ein typischer Tundren-Bewohner.

Dafila acuta (L.) wurde aus der Pálffy-Höhle zuerst vom ČAPEK bestimmt, auf Grund zweier Tarsen, eines Coracoides und zweier Halswirbeln.¹⁰ Aus dem Diluvium bisher unbekannt.

? *Mergus albellus* L. Ausser der Pálffy-Höhle, wovon ich sie fraglich bestimmte, ist sie nur noch aus der *Čertova díra* bekannt.¹¹ Ihre Heimat ist auch im Norden.

Oedemia nigra (L.) Laut ČAPEK ist die im Norden lebende *Trauer-Ente* aus dem Diluvium ausser der Pálffy-Höhle noch aus der mährischen *Čertova díra* bekannt.¹²

Fuligula fuligula (L.). Ihr erster diluvialer Fundort ist unsere Pálffy-Höhle. ČAPEK.¹³

Falco gyrfalco L. (= *rusticolus* RCHW.). In Ungarn kommt dieser Falke gar nicht vor, seine Heimat ist das nördlichste Europa. ČAPEK bestimmte ihn im Diluvium bei uns in der Pálffy-Höhle, in Mähren aus den *Sípka*- und *Čertova díra*-Höhlen.¹⁴

Rallus aquaticus L. Diese so ziemlich kosmopolitische Art ist aus den *Pálffy*-, *Balcarovaskála*- und *Čertova díra*-Höhle bekannt.¹⁵ Auch im Miozän von Frankreich sind mehrere *Ralliden* bekannt.¹⁶

Ortygometra porzana (L.) Laut ČAPEK kommt sie im Diluvium in dem *Pálffy*- und *Certova díra*-Höhlen vor.¹⁵

Tringa alpina L. Neben dem erstgenannten *Ohrensteissfuss* ist der *Alpenstrandläufer* auch eine hochwichtige Art unserer Diluvialen Ornithiden, welche ich aus der Pálffy-Höhle bestimmte. ČAPEK erwähnt aus der mährischen *Čertova díra* eine *Tringa*, deren Art aber schon, in Folge der Verletzungen, unbestimmbar war.¹⁷

Totanus fuscus (L.). Totaniden sind schon aus dem Miozän bekannt. (*T. lartetianus* etc. MILNE-EDWARDS: *Recherch. Ois. Fr. Tom. I., p. 462.*) Der *dunkle Wasserläufer* wurde von

¹⁰ Barlangkutató I, 65.

¹¹ ČAPEK, I. c. 941.

¹² ČAPEK, I. c. 941.

¹³ Barlangkutató, I. c.

¹⁴ ČAPEK, I. c. 939—940.

¹⁵ ČAPEK, I. c. 938, 940.

¹⁶ PAUL PARIS: *Revue Franc. d'Orn.* 1912. IV, 295.

¹⁷ ČAPEK, I. c. 941.

¹⁰ Barlangkutató, I. 65.

¹¹ ČAPEK, I. c. 941.

¹² ČAPEK, I. c. 941.

¹³ Barlangkutató, I. c.

¹⁴ ČAPEK, I. c. 939—940.

¹⁵ ČAPEK, I. c. 938—940.

¹⁶ PAUL PARIS *Revue Franc. d'Orn.* 1912. IV. 295.

¹⁷ ČAPEK, I. c. 941.

füstös czankót ČAPEK a mi Pálffy-barlangunkon kívül a morva Balcarova skálából mutatta ki.¹⁸

Limosa limosa (L.). A *goda* faj szerint kétségtelenül a pleistocaenből még nem volt sehonnán kimutatva; első biztos nyomait ČAPEK állapította meg a Pálffy-barlangban egy tibia alapján.

Larus canus L. A *viarsirály* is érdekes tagja fossilis ornisunknak, a mely a Pálffy-barlangon kívül Europa pleistocaen-jéből egyedül a Čertova dírából ismeretes.¹⁹ A viarsirály Észak egyik legtipikusabb sirálya.

Syrnium uralense (PALL.). Az új fajok közül első helyen említett füles vöcsök mellett az *urali bagoly* legfontosabb tagja fossilis ornisunk új tagjainak. Az *urali bagoly* ugyanis hegyvidékek őserdőségeiben tartózkodik főleg Európa északi és keleti részeiben, de, a mint újabban bebizonyult, nálunk is rendes fészkelő.²⁰ Hazai Pálffy-barlangi pleistocaen-korú előfordulásán kívül a Čertova díra diluviumából²¹ és Schaffhausenből (kérdésesen) van kimutatva.²²

Alda arvensis L. A tavaly a Puskaszorosból már kimutatott *búbos pacsirta* mellé ez idén a Pálffy mezei pacsirtája sorakozott, a mely ugyancsak a Čertova dírából ismeretes még.²¹

Az új fajok közül a legfigyelemreméltóbb faj az *urali bagoly* (*Syrnium uralense* PALL.). Míg a többi fajok túlnyomó része tipikus tundra- és steppe-lakó, addig az *urali bagoly* határozottan *erdei madár*, a mely hegyvidékek őserdőségeiben fészkel. A közölt új fajok egyebekben nem érintik az *Aquila* mult évi kötetében publikált palaeo-ornithologiai dolgozataim végkövetkeztetéseit.

Magyarország pleistocaen ornisa tehát 16 új fajjal szaporodott és így ismereteink mai állása szerint 68 fajból áll. Fossilis ornisunk megoszlása családok szerint a következő:

Colymbidae	1 faj — Art
Ardeidae	1 „ — „
Anseridae	14 „ — „
Falconidae	6 „ — „
Perdidae	1 „ — „

¹⁸ ČAPEK, l. c. 938.

¹⁹ ČAPEK, l. c. 941.

²⁰ SCHENK J.: *Aquila* 1907, 289.

²¹ ČAPEK, l. c. 940.

²² DR. STUDER TH.: Die Tierreste aus dem pleistocaenen Ablagerungen des Schweizersbildes bei Schaffhausen. Klny. Denkschr. der Schweiz. Naturf. Ges. Bd. XXXV, p. 16.

ČAPEK aus den Pálffy- und Balcarova skála-Höhlen bestimmt.¹⁸

Limosa limosa (L.). Ihr erster diluvialer Fundort ist die von ČAPEK bestimmte Pálffy-Höhle.

Larus canus L. Diese für Norden eine der typischsten Möven-Arten ist aus dem Diluvium bisher aus den Pálffy- und Čertova díra-Höhlen bekannt.¹⁹

Syrnium uralense (PALL.). Die *Uraleule* ist unsere entschieden wichtigste neue diluviale Art, da sie hauptsächlich in den Urwäldern der nördlichen und östlichen europäischen Gebirgsgegenden lebt. Neuerdings wurde aber festgestellt, dass sie auch bei uns nistet.²⁰ Ausser der Pálffy Höhle wurde sie noch in der Čertova díra bestimmt.²¹

Alda arvensis L. Zu der im vorigen Jahre aus der Felsnische bei Puskaporos bestimmten *Haubenlerche* reichte sich die in der Pálffy-Höhle gefundene *Feldlerche*. Kommt im Diluvium noch in der letztgenannten mährischen Höhle²¹ und bei Schaffhausen vor.²²

Die wichtigste Art unserer neuerdings bestimmten fossilen Vogelfauna ist die *Uraleule* (*Syrnium uralense* PALL.). Bis die übrige bekannten Arten vorwiegend Tundren- und Steppentiere sind, daweil ist die *Uraleule* ein typischer *Waldbewohner*.

Doch ändern die angeführten Arten bisher nichts an den Schlussfolgerungen meiner in dem XIX. Band der *Aquila* publizierten palaeo-ornithologischen Abhandlungen.

Ungarns pleistozäne Vogelfauna nahm heuer also um 16 neuen Arten zu und sonach besteht sie jetzt aus 68 Arten. Diese Fauna gliedert sich nach den Familien folgenderweise:

Tetraonidae	5 faj — Art
Rallidae	3 „ — „
Scolopacidae	7 „ — „
Laridae	2 „ — „
Strigidae	5 „ — „

¹⁸ ČAPEK, l. c. 938.

¹⁹ ČAPEK, l. c. 941.

²⁰ J. SCHENK *Aquila* 1907, 289.

²¹ ČAPEK l. c. 940.

²² DR. TH. STUDER: Die Tierreste aus den pleistocaenen Ablagerungen des Schweizersbildes bei Schaffhausen. Sep. aus den Denkschr. der Schweiz. Naturf. Ges. Bd. XXXV, p. 16.

Micropidae	1 faj — Art
Picidae	3 „ — „
Corvidae	6 „ — „
Fringillidae	5 „ — „

Sylviidae	5 faj — Art
Alaudidae	2 „ — „
Motacillidae	1 „ — „
Összesen — Zusammen	68 faj — Arte

Függelék.

A pilisszántói Orosdy-fülkétől északra, a Pilishegy nyugati oldalán fekvő Legénybarlangból 1911 nyarán *praehistorikus* fauna került elő, a melynek madáranyaga ČAPEK meghatározásai szerint²³ a következő: Anser (anser L. sive fabalis LATH.), Anas boschas L., Anas querquedula L., Fuligula nyroca (GÜLD.), Vanellus vanellus (L.), Crex crex (L.), Scolopax rusticola (L.), Gallus domesticus L., Perdix perdix (L.), Coturnix coturnix (L.), Turtur turtur (L.), Columba (livia fera?), Accipiter nisus (L.), Cerchneis sp., Syrnum aluco (L.), Dendrocopus maior (L.), Colaeus monedula (L.), Garrulus glandarius (L.), Turdus pilaris L., merula L. et musicus L., Pyrrhula pyrrhula europaea VIEILL., Passer domesticus (L.).

Itt jegyzem meg, hogy a bajóti öregkőbarlang *alluviumából* magam is megállapítottam *Syrnum aluco* L., *Perdix perdix* L. és *Sturnus vulgaris* L.-t.

²³ DR. KORMOS TIVADAR: A pilisszentléleki Legénybarlang *praehistoricus* faunájáról. Barlangkutató I. (3. füz.) 117—121.

Anhang.

In den Nähe der Orosdy-Felsnische, an der westlichen Seite des Pilis-Berges liegt die sogenannte „Legény“- (Burschen-) Höhle, aus welcher im Jahre 1911 folgende *prähistorische* Vogelfauna bestimmt wurde (Bearbeitet von W. ČAPEK²³): Anser (anser L. sive fabalis LATH.), Anas boschas L., Anas querquedula L., Fuligula nyroca (GÜLD), Vanellus vanellus (L.), Crex crex (L.), Scolopax rusticola (L.), Gallus domesticus L., Perdix perdix (L.), Coturnix coturnix (L), Turtur turtur (L.), Columba (livia fera?), Accipiter nisus (L.), Cerchneis sp., Syrnum aluco (L.), Dendrocopus maior (L.), Colaeus monedula (L.), Garrulus glandarius (L.), Turdus pilaris L., merula L. et musicus L., Pyrrhula pyrrhula europaea VIEILL., Passer domesticus (L.).

Hier soll noch bemerkt werden, dass ich in dem *Alluvium* der Bajóter Höhle *Syrnum aluco* L., *Perdix perdix* L. und *Sturnus vulgaris* L. bestimmte.

²³ DR. TH. KORMOS: Die prähistorische Fauna der Legény-Höhle bei Pilisszentlélek. Barlangkutató I. (Heft 3.) 141—145.